

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ АКТИВІЗУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

PECULIARITIES OF MECHANISMS OF ACTIVATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

УДК 338.49

<https://doi.org/10.32843/infrastruct48-5>**Свтушенко В.А.**

к.е.н., професор,
завідувач кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Рахман М.С.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Сіладі К.Б.

магістрант
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Evtushenko Victoria

V.N. Karazin Kharkiv National University

Rakhman Mahbubur

V.N. Karazin Kharkiv National University

Siladi Kristina

V.N. Karazin Kharkiv National University

У статті обґрунтовано важливість розвитку зовнішньоекономічної діяльності як для підприємства, так і для країни загалом, надано визначення зовнішньоекономічної діяльності. Висвітлено основні етапи механізму проведення зовнішньоекономічних операцій. Розглянуто сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності України, проаналізовано обсяги товарного експорту та імпорту України в динаміці за останні десять років, визначено тенденції сальдо торговельного балансу України. Результати проведеного аналізу відобразили наявність певного переліку проблем у розвитку зовнішньоекономічної діяльності, зокрема проблеми державного регулювання цієї сфери. На основі отриманих результатів надано рекомендації щодо вирішення наявних проблем у сфері зовнішньоекономічної діяльності, а також визначено головні напрями активізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, активізація зовнішньоекономічної діяльності, динаміка.

В статье обоснована важность развития внешнеэкономической деятельности

как для предприятия, так и для страны в целом, предоставлено определение внешнеэкономической деятельности. Освещены основные этапы механизма проведения внешнеэкономических операций. Рассмотрено современное состояние внешнеэкономической деятельности Украины, проанализированы объемы товарного экспорта и импорта Украины в динамике за последние десять лет, определены тенденции сальдо торгового баланса Украины. Результаты проведенного анализа отразили наличие определенного перечня проблем в развитии внешнеэкономической деятельности, в частности проблемы государственного регулирования этой сферы. На основе полученных результатов представлены рекомендации по решению существующих проблем в сфере внешнеэкономической деятельности отечественных предприятий на внешних рынках.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, активизация внешнеэкономической деятельности, динамика.

The development of foreign economic activity is the one of the most important issues for domestic enterprises in globalization and integration processes of today. In the first instance, foreign economic activity affects the level of development of the national economy and its macroeconomic indicators, which is extremely important for Ukraine, which is in a constant state of the crisis. Current trends in the world market dictate quite high requirements for domestic enterprises, which can meet a very small number of Ukrainian companies, in particular due to the low level of the corporate social responsibility, non-compliance of domestic products with world quality standards, low level of competitiveness of products and the essence of the image strategy. Furthermore, it should be noted that in addition to state regulation in the field of foreign economic activity, an important role in the development of foreign trade is played by the strategy of enterprise development in foreign markets, which usually affects only production and promotion, and does not cover the image of the company abroad market. The purpose of the article is to study the current state of Ukraine's foreign economic activity, highlight the mechanism of export-import operations and provide recommendations for intensifying the foreign economic activity of Ukrainian enterprises in the world market. The article substantiates the importance of the development of foreign economic activity both for the enterprise and for the country as a whole, provides a definition of foreign economic activity. The main stages of the mechanism of foreign economic transactions are highlighted. The current state of foreign economic activity of Ukraine is considered, the volumes of commodity exports and imports of Ukraine in the dynamics for the last ten years are analyzed, the tendencies of the trade balance of Ukraine are determined. The results of the analysis reflected the existence of a certain list of problems in the development of foreign economic activity, in particular the problems of state regulation in this area. Based on the obtained results, recommendations are given to overcome the list of existing problems in the field of foreign economic activity, as well as the main directions of intensification of foreign economic activity of domestic enterprises in foreign markets are identified.

Key words: foreign economic activity, export, import, activation of foreign economic activity, dynamics.

Постановка проблеми. Розвиток інтеграційних процесів та глобалізації зумовлює актуальність пошуку механізмів активізування зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання на світовому ринку. Зовнішньоекономічна діяльність вітчизняних підприємств повинна сприяти розвитку національної економіки та розвиватись відповідно до світових стандартів і тенденцій. Для досягнення цієї мети необхідно дослідити механізми активізування зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи зовнішньоекономічної діяльності та міжнародної торгівлі у своїх працях досліджували Т. Циганкова, І. Павленко, С. Туль-

чинська, М. Фрідман, М. Портер, Ю. Козак, а проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності – Н. Навроцька, Я. Жаліло, Н. Ковтун, С. Кириченко, Н. Логвінова, Л. Черчик, Ю. Кахович, Д. Бабміндра, Н. Калюжна.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності України, висвітлення механізму здійснення експортно-імпортних операцій та надання рекомендацій щодо активізування зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств на світовому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдяки активному розвитку зовнішньоекономічної

діяльності країни підприємства мають можливість не тільки розширювати власні можливості з реалізації продукції, але й отримувати необхідні товари з-за кордону для задоволення потреб вітчизняних споживачів [1].

Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [2].

Більшість дослідників зовнішньоекономічної діяльності підприємства, зокрема С. Тульчинська та Ю. Козак, схиляється до її визначення як «окремого виду відносин суб'єктів господарювання, основою якого є виробнича інтеграція та кооперація, діяльність на міжнародному ринку, а також здійснення експортно-імпортних операцій» [1; 3].

Проведення зовнішньоекономічних операцій потребує ґрунтовної підготовки, адже обсяг

експортно-імпортних операцій не тільки відображає ступінь залучення вітчизняних підприємств до міжнародної торгівлі, але й є індикатором рівня розвитку національної економіки.

Загальний механізм проведення зовнішньоекономічних операцій включає декілька етапів (рис. 1) [1–5].

Одним із найважливіших етапів є ведення переговорів із контрагентом, адже від правильності вибору буде залежати ефективність усього переговорного процесу. Сьогодні існує чотири моделі ведення переговорів, а саме американська модель (використання сили, маніпуляцій та домінування); європейська модель (стратегія партнерства); російська модель (важливість враження опонентів один про одного, використання поглядів, жестів тощо); східна модель (головним інструментом є спонтанність) [5, с. 191–192].

За даними Державної служби статистики України, обсяг експорту за дев'ять місяців 2020 року склав 26 629,6 млн. дол. США, що становить 53,2% від обсягу експорту за 2019 рік, обсяг імпорту – 28 749,4 млн. дол. США, що становить 47,3% від обсягу імпорту у 2019 році [6].

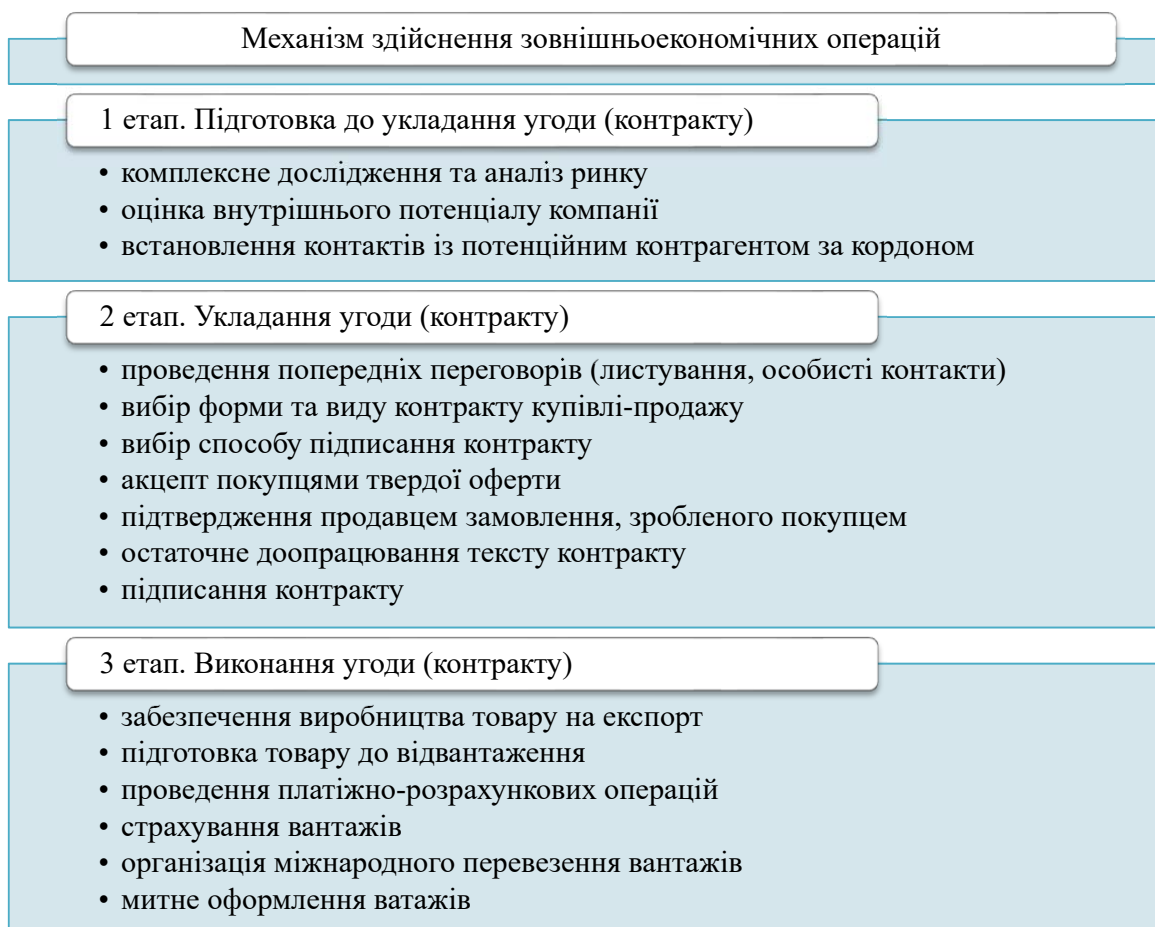

Рис. 1. Схема здійснення зовнішньоекономічних операцій

Джерело: розроблено авторами за [1-5]

Від'ємне сальдо (-2 119,8 млн. дол. США) відображає негативну тенденцію розвитку зовнішньоекономічної діяльності України та її підприємств.

З 2010 року Україна мала позитивний баланс лише у 2015 році в розмірі 610,7 млн. дол. США. Найбільші обсяги зовнішньої торгівлі припадають на 2011–2013 роки. З 2015 року спостерігається тенденція до зростання обсягів. Протягом періоду переважає тенденція негативного торгового балансу країни (рис. 2).

Важливим є також аналіз темпів зростання обсягів товарного експорту та імпорту вітчизняних підприємств. Найбільший приріст обсягів товарного експорту та імпорту спостерігається у

2011 році, коли він складає 32,98% та 36,0% відповідно (табл. 1).

З 2017 року приріст обсягу як товарного експорту, так і товарного імпорту має позитивне значення, однак для товарного імпорту він є більшим. Зокрема, приріст товарного імпорту України у 2019 році склав 6,32%, а товарного експорту – 5,75%.

В результаті аналізу виявлено наявність певного спектру перешкод на шляху здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами України, зокрема в працях [7–9] можна виділити такі проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств (рис. 3).

Обсяг, млн. дол. США

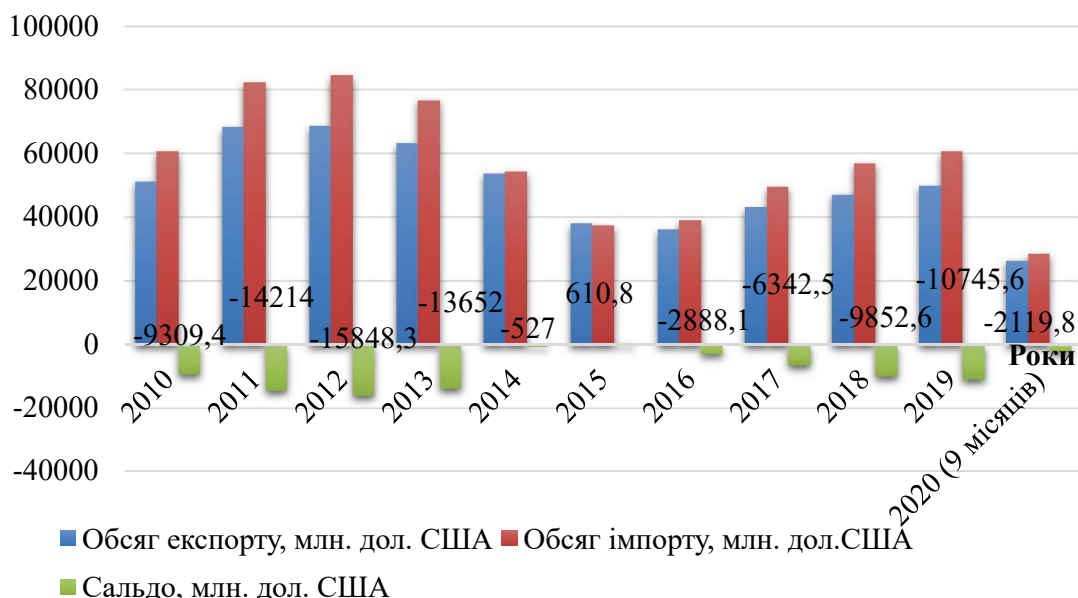

Рис. 2. Динаміка змін товарного експорту та імпорту України за 2010–2020 (9 місяців) роки, млн. дол. США

Джерело: розроблено авторами за [6]

Таблиця 1

Обсяг товарного експорту та імпорту України за 2010–2019 роки

Рік	Товарний експорт, млн. дол. США	Темп зростання, %	Товарний імпорт, млн. дол. США	Темп зростання, %
2010	51 430,5	–	60 739,9	–
2011	68 394,2	132,98	82 608,20	136,0
2012	68 809,8	100,61	84 658,1	102,48
2013	63 312	92,01	76 964	90,91
2014	53 901,7	85,14	54 428,7	70,72
2015	38 127,2	70,73	37 516,4	68,93
2016	36 361,7	95,37	39 249,8	104,62
2017	43 264,7	118,98	49 607,2	126,39
2018	47 335	109,41	57 187,6	115,28
2019	50 054,6	105,75	60 800,2	106,32

Джерело: розроблено авторами за [6]

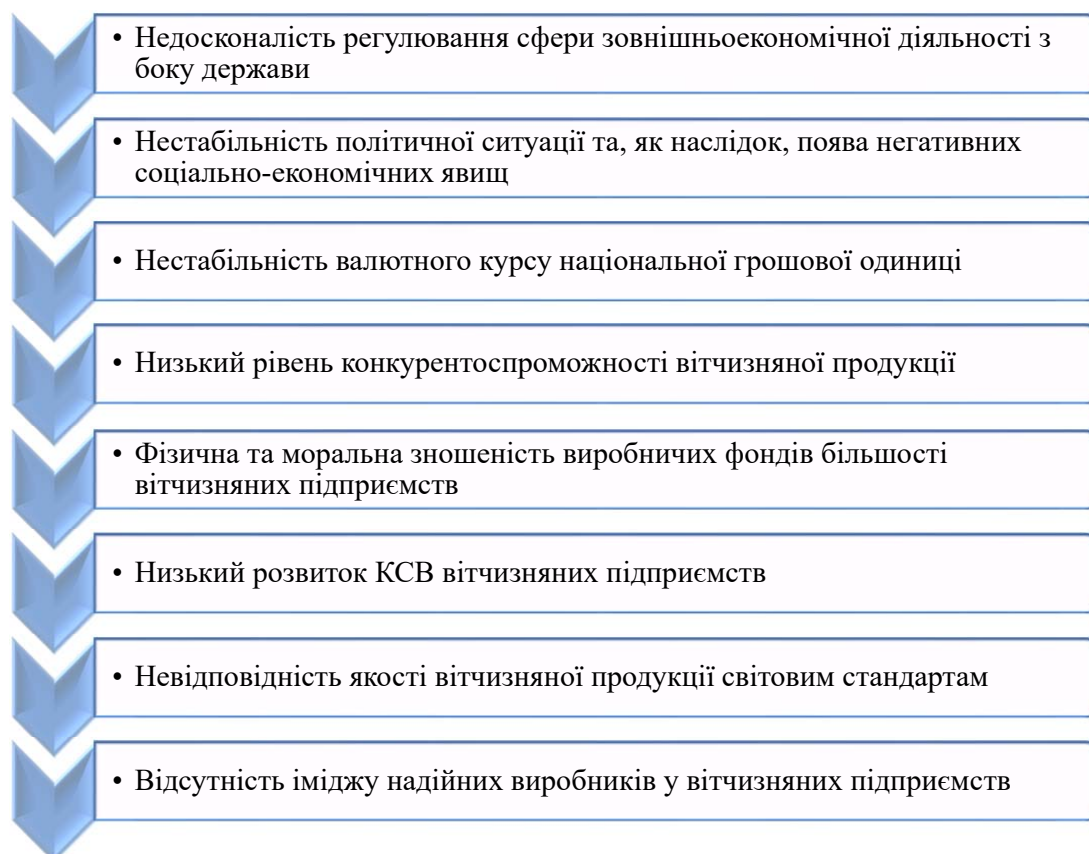

Рис. 3. Головні перешкоди розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств

Джерело: розроблено авторами за [7, с. 75; 8, с. 21; 9, с. 52]

Для вирішення переліку наявних проблем розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні необхідно запроваджувати інноваційний підхід до активізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств.

До основних механізмів активізування зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах функціонування слід віднести такі заходи (рис. 4).

Для того щоби підтримати вітчизняних підприємців, державна влада повинна спростити низку бюрократичних заходів, адже реєстрація бізнесу сьогодні є важким та довготривалим процесом. Зокрема, першим кроком має стати оновлення системи документообігу та переведення його в електронний режим. Використання сучасних інформаційних систем дасть змогу підприємствам функціонувати більш ефективно.

Ефективна державна політика має сприяти переходу від продукції, яка має сировинний характер, до продукції з високою доданою вартістю [10, с. 39]. Окрім цього, для активізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств важливо вжити протекціоністських заходів, зокрема стимулювання експорту вітчизняної продукції та застосування митно-тарифного регулювання [11, с. 82; 12, с. 16].

Задля підвищення рівня ефективності зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств необхідно впровадити світові стандарти управління якістю продукції, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств. Більшість іноземних виробників у своїй практиці використовує стандарти якості ISO, а також концепцію загального управління якістю TQM тощо [13, с. 9].

Не менш важливим сьогодні є розвиток корпоративної соціальної відповідальності вітчизняних підприємств, яка не тільки сприятиме розвитку персоналу та запобіганню плинності кадрів, але й підвищить продуктивність праці. Розвиток КСВ дасть змогу покращити репутацію компанії на світовому ринку та створити імідж відповідального й надійного виробника, який є дієвим інструментом для активізації зовнішньоекономічної діяльності та досягнення ділового успіху. Імідж виконує певну низку завдань, зокрема сприяє підвищенню престижу компанії; підвищує ефективність маркетингової діяльності, а саме реклами та заходів з просування товару на нові ринки; підвищує конкурентоспроможність компанії.

Використовуючи вищезазвані інструменти, вітчизняні підприємства матимуть змогу активі-

Рис. 4. Головні напрями активізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств

Джерело: авторська розробка

зувати власну комерційну діяльність на зовнішніх ринках, а також забезпечити довіру іноземних партнерів.

Висновки з проведеного дослідження. Торговельний баланс України протягом останніх років від'ємний, що свідчить про перевагу обсягу імпорту над експортом, тому є необхідними є активізація зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств та державна підтримка. Вирішення наявних проблем у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності на рівні держави є можливим за рахунок підтримки експортерів; імпортерів пільг на сировину для підприємств, орієнтованих на експорт; пільгових кредитів на розвиток експортного виробництва товарів та надання послуг. На рівні підприємства зміни є можливими за рахунок удосконалення іміджу вітчизняних виробників на світовому ринку; розвитку корпоративної соціальної відповідальності та впровадження світових стандартів якості, які підвищать рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції, а також сприятимуть її виходу на нові зовнішні ринки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Козак Ю., Логвінова Н. Міжнародна торгівля. Київ, 2015. 272 с.
2. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 11.10.2020).

3. Тульчинська С., Тульчинский Р., Круш П. Внутрішній економічний механізм підприємства : навчальний посібник. Київ, 2008. 206 с.

4. Котиш О. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «зовнішньоекономічна операція». *Економіка розвитку*. 2014. № 2 (70). С. 99–103.

5. Шуба Т., Сіладі К. Особливості побудови комунікації. *Бізнес-Інформ*. 2019. № 8. С. 190–195.

6. Державна служба статистики України. Київ, 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.10.2020).

7. Тульчинська С., Кириченко С., Бут А. Заходи подолання проблем національних підприємств при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. *Агросвіт*. 2017. № 24. С. 44–48.

8. Черчик Л. Основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Економічний часопис*. 2015. № 2. С. 21–26.

9. Крикун О., Ковальова М. Сутність та проблеми впровадження системи управління якістю на підприємствах. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених* (20–21 квітня 2018 року, м. Харків). Харків, 2018. С. 51–53.

10. Кахович Ю., Шевченко М., Семакіна Д. Аналіз стану зовнішньоекономічної діяльності України. *Держава та регіони*. 2019. № 5 (110). С. 37–43.

11. Бабміндра Д., Коваленко І., Сіденко В., Міразіян Е. Економічний протекціонізм у регулюванні товарного обміну в торговельній системі. *Вісник*

Запорізького національного університету. 2016. № 4 (32). С. 79–85.

12. Калюжна Н., Сторожчук В. Митний тариф як регулятор зовнішньоторговельної політики держави. *Держава та регіони*. 2019. № 5 (110). С. 13–18.

13. Одягайло Б. Міжнародна маркетингова стратегія для українського підприємства в умовах обмеженого попиту. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*. 2009. № 3 (19). С. 7–13.

REFERENCES:

1. Kozak Yu., Lohvinova N. (2015) Mizhnarodna torhivlia [International trade]. Kyiv. (in Ukrainian)

2. Verkhovna Rada of Ukraine (1991) Zakon Ukrainy "Pro zovnishnoekonomichnu diialnist" [Law of Ukraine "On foreign economic activity"]. Kyiv. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (accessed 11 October 2020).

3. Tulchynska S., Tulchynskiy R., Krush P. (2008) Vnutrishnii ekonomichni mekhanizm pidpriemstva: navch. posib. [Internal economic mechanism of the enterprise: tutorial]. Kyiv. (in Ukrainian)

4. Kotysh O. (2014) Teoretychni aspekty vyznachennia sutnosti poniattia "zovnishnoekonomichna operatsiia" [Theoretical aspects of defining the essence of the concept of "foreign trade operation"]. *Ekonomika rozvytku*, vol. 2 (70), pp. 99–103.

5. Shuba T., Siladi K. (2019) Osoblyvosti pobudovy komunikatsii. [Features of communication construction]. *Biznes-Inform*, vol. 8, pp. 190–195.

6. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Kyiv. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 11 October 2020).

7. Tulchynska S., Kyrychenko S., But A. (2017) Zakhody podolannia problem natsionalnykh pidpriemstv

pry zdiisnenni zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Measures to overcome the problems of national enterprises in carrying out foreign economic activity]. *Agrosvit*, vol. 24, pp. 44–48.

8. Cherchuk L. (2015) Osnovni problemy zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv Ukrainy [The main problems of foreign economic activity of Ukrainian enterprises]. *Ekonomichni chasopys*, vol. 2, pp. 21–26.

9. Krykun O., Kovalova M. (April 20–21, 2018) Sutnist ta problemy vprovadzhennia systemy upravlinnia yakistiu na pidpriemstvakh [The essence and problems of implementing a quality management system in enterprises]. *Materialy Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh uchenykh*, pp. 51–53.

10. Kakhovych Yu., Shevchenko M., Semakina D. (2019) Analiz stanu zovnishnoekonomichnoi diialnosti Ukrainy [Analysis of the state of foreign economic activity of Ukraine]. *Derzhava ta rehiony*, vol. 5 (110), pp. 37–43.

11. Babmindra D., Kovalenko I., Sidenko V., Mirazizian E. (2016) Ekonomichni protektsionizm u rehulivanni tovarnoho obminu v torhovelnii systemi [Economic protectionism in the regulation of trade in the trading system]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, vol. 4 (32), pp. 79–85.

12. Kaliuzhna N., Storozhchuk V. (2019) Mytnyi taryf yak rehuliator zovnishnotorhovelnoi polityky derzhav [Customs tariff as a regulator of foreign trade policy of the state]. *Derzhava ta rehiony*, vol. 5 (110), pp. 13–18.

13. Odiahailo B. (2009) Mizhnarodna marketynhova stratehiia dlia ukrainskoho pidpriemstva v umovakh obmezhenoho popytu [International marketing strategy for Ukrainian enterprises in conditions of limited demand]. *Visnyk Kryvorizkoho ekonomichnoho instytutu KNEU*, vol. 3 (19), pp. 7–13.